

1 2 3
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ

На правах рукопису

ЗАЛУЖНИЙ Олександр Гаврилович

ПРОБЛЕМИ ВІЙНИ І МИРУ В СУЧАСНИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ТЕОЛОГІЯХ

09.00.06 - історія і теорія релігії, вільнодумства та атеїзму

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
філософських наук

Київ - 1994

АВ 29.335

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Відділенні релігієзнавства Інституту філософії Академії наук України.

Науковий керівник - доктор філософських наук, професор
ЯРОЦЬКИЙ Петро Лаврентійович

Офіційні опоненти:

- 1. Доктор філософських наук, професор
ЗАКОВИЧ Микола Михайлович.
- 2. Кандидат філософських наук, доцент
ЛИСЕНКО Сергій Петрович.

Провідна організація - Запорізький університет (кафедра культурології)

Захист відбудеться "18" березня 1994 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 01.25.02 при Інституті філософії АН України (252001, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту (252001, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4)

Автореферат розіслано "18" лютого 1994 р.

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00756532 (S)

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

ЛС

/СИТНИЧЕНКО Л. А. /

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми дослідження. Для пізнього протестантизму пріоритетними є положення віровчення, в яких обґрунтовуються есхатологічні і хіліастичні ідеї. Серед них важливе місце посідають біблійні пророцтва про "ознаки кінця світу" та другого приходу Ісуса Христа. Адже саме виникнення і поширення пізньопротестантських течій - баптизму, адвентизму, п'ятдесятництва, свідків Єгови - пов'язане з очікуванням скорого кінця існуючої системи речей і встановлення царства Божого. Саме цим пояснюється актуальне звернення вищеназваних протестантських конфесій до євангельських сюжетів /Матвія, 24 глава; Марка, 13 глава; Луки, 21 глава/ та апокаліптичних книг Біблії /Єзекиїла, Даниїла, Одкровення/, які стали основою їхніх інтерпретацій війни і миру.

Гострота глобальних проблем сучасності - екологічних, демографічних, енергетичних, сировинних, війни і миру, а отже і перспектива виживання і збереження сучасної цивілізації - послужила об'єктивною передумовою для розробки теології війни і миру в пізньопротестантських конфесіях. В залежності від рівня есхатологічної заглибленості тієї чи іншої з досліджуваних конфесій теологіям війни і миру надається певна спрямованість: практична загальнолюдська; поміркована релігійно-футурологічна; актуальна апокаліптична.

Якісним стрибком в теологічній інтерпретації проблем війни і миру, зокрема витоків, причин, самого розуміння феномену війни і миру, стала загроза ядерної катастрофи для сучасної цивілізації. У 70-90-ті роки в пізньому протестантизмі /як і в інших конфесіях/ була привернена увага до проблем виживання людства і шляхів відвернення загрози тотального знищення цивілізації ХХст. На цей світоглядний загальнолюдській базі сформувалися актуальні теології миру, в основу яких була покладена єдність дій віруючих і невіруючих, послідовників різних релігій і позарелігійних рухів з метою відвернення загрози ядерної війни. Відбулося певне

зміщення протестантської есхатології, з одного боку, до розуміння реальностей цього світу і загальнолюдських потреб, з другого боку - до крайніх есхатологічних інтерпретацій.

У першому напрямку найбільше просунулися баптисти, теологія війни і миру яких набула практичної загальнолюдської спрямованості у зв'язку з діями миролюбних, демократичних сил по відверненню загрози ядерного катаклізму. Вона побудована на євангельських передумовах відвернення загрози війни і збереження миру у всесвітньому масштабі, а саме: по-перше, встановлення духовного миру, тобто миру людини з Богом; по-друге, виробленню душевного миру, або миру людини з самою собою; по-третє, встановлення миру з ближніми, тобто гармонії між людьми різних світоглядних, політичних, національних, релігійних, расових поглядів і відмінностей.

Ці ж світоглядні основи лежать в побудові теології війни і миру п'ятдесятників /християн віри євангельської/ і адвентистів сьомого дня. Однак їх теології не мають діяльної світської спрямованості, характерної для баптизму. Вільша есхатологічна і харизматична вагдигленість конфесій орієнтує їх послідовників на близьку апокаліптичну перспективу - другий прихід Христа і встановлення тисячолітнього царства. Проте це не ізолює віруючих цих конфесій від співучасті у вирішенні сучасних глобальних проблем, але впливає на міру їх активності і світоглядну вмотивованість дій.

Виключно есхатологічно-апокаліптичне підґрунтя має теологія війни і миру свідків Єгови, які стоять ізольовано і осторонь всіх релігійних рухів та ініціатив, спрямованих на відвернення загрози війни і збереження миру. Їх теологія війни і миру ґрунтується на теократичному розумінні розвитку світу і людства, в основі якого є теодицея, тобто оправдання Бога через вирішення "спірної проблеми" універсального теократичного суверенітету і встановлення теократичного світового уряду.

Незважаючи на потепління міжнародних відносин і зняття до певної міри гостроти загрози термоядерної катастрофи, проблеми війни і миру в теологіях досліджуваних конфесій залишаються актуальними, поскільки вони пов'язані з глобальним комплексом проблем

- екологічних, енергетичних, демографічних, сировинних та інших. Вони якісно актуалізуються, поскільки ще тісніше обумовлені вирішенням людством цілого комплексу глобальних проблем, зокрема ядерної безпеки і збереження життя за умов технологічного використання ядерної енергії, в тому числі й на АЕС. Це обумовлює і світоглядні орієнтації різних категорій населення.

Саме цим певною мірою пояснюється зростання молоді у протестантських конфесіях на території України, в цілому динамізація послідовників зазначених конфесій. Ці явища і тенденції останнім часом майже не досліджуються, вони випадають із поля зору філософів, соціологів і релігієзнавців.

Конкретно-соціологічні дослідження дали можливість визначити ступінь засвоєності буденною релігійною свідомістю баптистів, п'ятдесятників, адвентистів сьомого дня, свідків Єгови теологічних інтерпретацій війни і миру. Це водночас дозволило певною мірою в'ясувати світоглядні орієнтири послідовників протестантських конфесій, виявити їх розуміння активної соціальної життєвої позиції, їх ставлення до громадянських обов'язків, зокрема військової служби, захисту Вітчизни. Все вище сказане зумогло, на нашу думку, актуальність досліджуваної теми.

Ступінь розробки проблеми. Філософському аналізу інтерпретації проблем війни і миру в сучасному протестантизмі відводиться певне місце в працях В. Д. Граждана /відношення віруючих-п'ятдесятників до військової служби, їх розуміння громадянськості/; В. Є. Єленського /місце протестантських церков і віруючих в системі державно-суспільних відносин/; А. М. Колодного /визначення сутності сучасної християнської мирології/; П. І. Косухи /зміни в свідомості віруючих-протестантів під впливом соціального та науково-технічного прогресу/; В. І. Лубського /генезис проблем війни і миру в історії теології/; С. П. Лисенка /Віруючі-протестанти в умовах військового колективу/; І. А. Малахової /розуміння євангельськими християнами-баптистами громадянськості і патріотизму/; В. І. Мельник /відношення християн віри євангельської до громадянських обов'язків/; А. В. Павлова, К. А. Пахсова /сучасні теологічні інтерпретації проблем війни і миру та їх відображення в свідомості віруючих-військовослужбовців/; П. Д. Яроцького /гос-

бальні проблеми сучасності в есхатології свідків Єгови/.

Підкреслюючи важливість одержаних дослідниками результатів при вивченні релігійних інтерпретацій проблем війни і миру, необхідно зауважити, що в їх працях досліджувались процеси, притаманні релігійній свідомості десятирічної давності. Водночас зауважимо, що проблема сучасних протестантських інтерпретацій питань війни і миру ще не стала об'єктом загальнофілософського обміркування з урахуванням якісних змін в соціально-політичній обстановці і тенденції еволюції буденної свідомості віруючих.

Мета та завдання дослідження. Основною метою дисертації є філософсько-соціологічне дослідження сучасних тенденцій в протестантських теологіях війни і миру та еволюції буденної релігійної свідомості віруючих протестантських конфесій /євангельських християн-баптистів, християн віри євангельської, адвентистів сьомого дня, свідків Єгови/ в оцінці природи і причин виникнення війн та шляхів досягнення і зміцнення миру.

Для реалізації поставленої мети дисертант вважав необхідним у ході дослідження вирішити такі завдання:

- проаналізувати концептуальні основи світоглядної інтерпретації богословами рівних протестантських церков проблем війни і миру і характер її еволюції в ядерну епоху;

- виявити рівень відповідності буденної релігійної свідомості віруючих зазначених вище протестантських конфесій до теологічної концепції проблем війни і миру;

- визначити світоглядні позиції віруючих і їх практичну готовність до об'єднання людей рівних переконань і вірувань для вирішення глобальних проблем сучасності; зокрема збереження сучасної цивілізації і відвернення ядерної катастрофи;

- вивчити ставлення послідовників протестантських конфесій до виконання конституційного обов'язку /військової служби, захисту Вітчизни/, ровуміння ними громадянськості і патріотизму.

Теоретико-методологічною основою дисертації є загальнонаукові принципи об'єктивності, історизму, світоглядного плюралізму та поваконфесійності, які дали дисертантові змогу здійснити всебічний та неупереджений філософсько-соціологічний

аналіз пізньопротестантських теологій війни і миру, з'ясувати характер, напрями й динаміку змін у витлумаченні зазначеної проблеми буденною релігійною свідомістю. Такий підхід дає можливість уникнути як тендеційності, так і апологетичності, забезпечує плідність компаративного аналізу, що є необхідною передумовою наукового дослідження будь-яких соціальних доктрин та філософських концепцій.

У процесі дослідження дисертант звертався до праць вітчизняних й зарубіжних філософів, релігієзнавців та протестантських теологів, виходячи із визнання гуманістичних цінностей як підґрунтя в визначенні ролі релігії у формуванні суспільної свідомості, наповненні духовного життя суспільства розумінням пріоритетності розв'язання глобальних проблем.

Для висвітлення теми важливе значення мали праці, присвячені загальним проблемам та принципам філософії релігії як окремої галузі філософського знання. Серед їх дослідників - М. М. Закович, А. М. Колодний, В. О. Любовик, О. С. Онищенко, К. А. Паюсов, В. К. Танчер, та інші.

Принципове значення для дисертаційного дослідження мали праці, присвячені проблемам сучасного протестантизму, зокрема аналізу нових тенденцій у протестантських об'єднаннях в Україні, Білорусі, Росії. Тут відзначимо науковий доробок І. І. Акінчиця, Є. А. Гриніва, П. І. Косухи, С. П. Лисенка, Г. С. Ляліної, В. І. Мельник, Е. Р. Філімонова, П. Л. Яроцького та інших.

Враховуючи те, що головне місце в дослідженні посідають питання філософсько-соціологічного осмислення підходів сучасного протестантизму до розуміння сутності війни і миру, дисертант використовував праці протестантських теологів, оприлюднені у протестантських виданнях революції і рішення конфесійних з'їздів, підсумкові документи міжнародних релігійних конференцій, виступи керівників конфесій, які стосувались зазначених проблем. У дисертації також використано результати соціологічних досліджень серед послідовників протестантських конфесій /баптистів, п'ятдесятників, адвентистів, свідків Єгови/, що були проведені Відділенням релігієзнавства Інституту філософії АН України в 1991-1992 рр. за участю дисертанта на території України, Білорусі й Литви. На

ґрунт: цього дослідження певною мірою з'ясовано рівень відповідності буденної релігійної свідомості послідовників баптизму, п'ятдесятництва, адвентизму та свідків Єгови до протестантських теологій війни і миру, виявлені тенденції світоглядних переорієнтацій у ставленні до глобальних проблем сучасності.

Наукова новизна дослідження. Сучасні протестантські теології війни і миру характеризує перехід від традиційних детермінант, пов'язаних з догматом про первородну гріховність людства, до осучаснених містичних та етичних оцінок: від християнської мирології з пріоритетом загальнолюдських цінностей до консервативно-релігійних доктрин, які рефлектують актуальну есхатологію, соціальний песимізм у зв'язку з негативними оцінками людських можливостей вирішення глобальних проблем сучасності й забезпечення майбутності людства.

В дисертації обґрунтовано ряд положень, що відзначаються науковою новизною:

- протестантська теологія війни і миру в цілому побудована на загальнохристиянському розумінні сутності людини як створеної за Божим образом і подобою істоти і священної цінності людського життя як дару Божого, посягання на яке рівнозначне "смертельному гріху" і "аневага Боготворця"; водночас сучасні протестантські модифікації теологій війни і миру, з одного боку, базуються на усвідомленні людського роду (і за походженням, і за призначенням) у християнському вимірі, стержнем якого є актуальна мирологія; а з другого - на есхатологічній і актуальній апокаліптичній перспективі;

- теологія війни і миру протестантських конфесій, що досліджуються в дисертації, ґрунтуються на спільній біблійній основі, яка однак має істотні відхилення в інтерпретації різних конфесій: від крайнього есхатологізму: хіліазму /свідки Єгови, адвентисти-реформісти, частково п'ятдесятники/ до поміркованих, модерністських концепцій війни і миру з пацифістським забарвленням /евангелістські християни-баптисти, християни віри євангельською, адвентисти сьомого дня/;

- в ядрну епоху теології протестантських конфесій зазнала істотних переорієнтацій: з одного боку, доводиться необхідність і можливість вирішення глобальних проблем сучасності об'єднаними

зусиллями людства, неважаючи на світоглядні відмінності /евангельські християни-баптисти, адвентисти сьомого дня/; з другого - обґрунтовується необхідність прямування людства до апокаліптичного Армагеддону, неможливість вирішення глобальних проблем сучасності, переважання тенденції соціального песимізму і теодицеї /свідки Єгови, адвентисти-реформісти, частина п'ятдесятників/;

- буденна релігійна свідомість послідовників протестантських конфесій характеризується широким спектром світоглядних позицій в оцінках проблем війни і миру, які не завжди співпадають з ортодоксальними теологіями війни і миру; наявний розрив в оцінці послідовниками протестантських конфесій природи, витоків, причин війн і ставлення до проблем війни і миру в ядерну епоху: зміщення йде від позиції теодицеї до обґрунтування теології активних дій об'єднаного людства з метою попередження ядерного катаклізму;

- у свідомості послідовників протестантських конфесій фіксуються - полярні світоглядні судження і морально-етичні оцінки, що стосуються проблем війни і миру - від релігійно-консервативних, крайньо есхатологічних до суґубо світських, пацифістських з пріоритетом загальнолюдських цінностей, а саме: консервативно-релігійна, есхатологічна позиція; поміркована релігійна позиція з відсутністю есхатологічних, апокаліптичних акцентів; світська позиція, без релігійних аргументів, з урахуванням пріоритетності загальнолюдських цінностей;

- спостерігається тенденція, згідно з якою значна частина віруючих, що за світоглядними оцінками природи, витоків, причин звичайних війн та шляхів досягнення миру віддавали перевагу консервативно-релігійній, есхатологічній позиції, в оцінці ядерної катастрофи і шляхів її запобігання та відвернення мають цілком протилежні судження, не забарвлені релігійними переконаннями; вони стоять на позиціях єдності дій послідовників всіх релігій і невіруючих з метою вирішення глобальних проблем сучасності, загальнолюдських завдань.

Теоретичне і практичне значення роботи полягає насамперед у тому, що здійснений в ній аналіз сучасних протестантських теологій війни і миру дає можливість збагнути сутність релігійного погляду на природу, витoki, причини війн та пропону-

вані протестантськими церквами шляхи досягнення миру. Положення та висновки, сформульовані в дисертації, дають можливість світським інституціям бачити в протестантських церквах реальних партнерів в справі захисту миру, вирішенні інших глобальних проблем сучасності.

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані релігієзнавцями для подальшого вивчення зазначених проблем, як фактичний і методологічний матеріал у нормативному курсі з основ релігієзнавства, вузівських спецкурсів "Глобальні проблеми сучасності і релігія", "Протестантська мирологія і есхатологія".

Положення та висновки, сформульовані в роботі, також можуть бути використані в процесі навчання офіцерів Збройних сил принципам взаємовідносин з військовослужбовцями, що є послідовниками протестантських конфесій; для підготовки працівників військових комісаріатів до роботи з призовниками із числа віруючих-протестантів, у яких виникають проблеми з призовом до війська.

Апробація результатів дослідження. Отримані результати дослідження доповідалися на: республіканській науково-практичній конференції "Нові тенденції у сучасній релігійності" /Київ, 15 травня 1987 р./; постійно діючому семінарі "Еволюція буденної свідомості сучасних віруючих" /Луцьк, 18 жовтня 1988 р./; теоретичній релігієзнавчій конференції "Глобальні проблеми сучасності і релігія" /Чернівці, 3 березня 1989 р./; семінарі "Нове мислення: релігія, церква, віруючі" /Київ, 10 січня 1990 р./

Структура дисертації і послідовність викладу матеріалу зумовлені логікою розробки теми, специфікою цілей та завдань дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Дослідження проблем війни і миру в сучасних протестантських теологіях зумовило необхідність їх аналізу в богослов'ях евангельських християн-баптистів, християн віри евангельської, адвентистів сьомого дня, свідків Єгови. Цьому присвячено перший розділ дисертації. З'ясування зазначеної проблеми надало змогу розкрити зміст і напрями еволюції буденної свідомості послідовників різних течій протестантизму та її співвідношення до теологічних оцінок виникнення війн та можливостей їх запобігання, а також

ставлення послідовників різних протестантських церков до миротворчих рухів і акцій, що знайшло місце у другому розділі праці. Це дозволило у третьому розділі розкрити сучасні протестантські концепції патріотизму і громадянськості та визначити їх практичне втілення послідовниками протестантизму у соціальній практиці, зокрема у їх ставленні до військової служби. На закінчення сформульовані головні висновки, що впливають із досліджуваної теми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовується актуальність обраної теми, розкривається ступінь її розробки, формулюються мета та основні завдання дослідження, вказується на теоретико-методологічну основу роботи, сформульовано наукову новизну, визначено теоретичне і практичне значення дослідження, а також показано ступінь апробації його основних положень.

В першому розділі дисертації "Інтерпретація проблем війни і миру півнопротестантськими конфесіями" аналізуються богословська інтерпретація сутності війни і миру, а також її рефлексія на буденному релігійному рівні, ставлення протестантських конфесій до морального обгрунтування застосування військової сили, розуміння ними справедливих і несправедливих війн.

Після вивчення і аналізу протестантських джерел, де викладено вказані проблеми, релігієзнавчих публікацій, що стосуються теми дослідження, спираючись на дані соціологічних досліджень, в дисертації робиться висновок, що теологічні засади інтерпретації проблем війни і миру різних протестантських конфесій відрізняються як за ступенем розробки проблеми тією чи іншою конфесією, так і за есхатологічною спрямованістю, рівнем соціальної активності, громадянської заангажованості послідовників тієї чи іншої протестантської конфесії.

В євангельських християн-баптистів, християн віри євангельської, а також в інших об'єднаннях баптистів і п'ятдесятників панує точка зору, згідно з якою витoki війни вбачаються в глибо-

кому падинні моральності людини. Причому, згідно з їхніми поглядами, гріховність людей є перманентною, трансформованою із первородного гріха Адама і Єви в гріх Каїна і далі в деградацію всіх людських душ. Тут Бог як би залишається в стороні, а на перший план виходить зла воля людей і їх державних керівників та політичних лідерів. Такий підхід відрізняється від все ще поширених серед послідовників зазначених конфесій традиційно-біблійних поглядів, якими сутність та причини війн зводяться до промислу Божого і пов'язуються з покаранням людей не лише за первородний, але і особисті гріхи. У більшості віруючих фіксується стійкий стереотип: від Бога війна виходити не може /так як Бог є любов/, а витoki її вбачаються в зростаючій деградації самої людини.

Оновлення підходу до тлумачення витоків війн обумовлено двома важливими обставинами: по-перше, зміною історичних обставин, а разом з ними поглядів і психології віруючих; по-друге, зазнали змін способи й, головне, засоби проведення війни, що зумовило виникнення питання про можливість подальшого існування людства, а це, безумовно, змушує церкви коректувати свої погляди.

І все ж в теоретичному плані обидва трактування витоків війни мають єдиний корінь, оскільки виходять з постулату про гріховність людини перед Богом. Таким чином, мова в даному випадку йде тільки про засіб реалізації божественного промислу, який є центральною ланкою релігійних уявлень про війну; без якого не може бути і самих уявлень.

При вивченні ставлення до зазначеної проблеми адвентистів сьомого дня робиться висновок, що вони також виводять причини і сутність воєн з гріховності людей та їхньої моральної деградації. Але ці погляди відрізняються від поглядів баптистів і п'ятдесятників. Адвентисти вважають, що корінь цієї гріховності знаходиться в віковій боротьбі добра і зла /Бога і диявола/, має, таким чином, есхатологічний характер і головним джерелом людських гріхів, що, в свою чергу, спричиняють війни, для них є диявол.

Ще більше, ніж у адвентистів, наповнена есхатологічним змістом теологія війни і миру, концептуально розроблена свідками Єгови. Згідно з їхнім вченням війна є лише результатом спірного питання про "всесвітній суверенітет" поміж Єговою і дияволом.

Водночас свідки Єгови вважають, що Бог не може схвалювати війни, оскільки у військовий час католики вбивають католиків, протестанти-протестантів, а євреї-євреїв. Винуватий, на їх думку, диявол, який не бажає визнати над собою владу Бога; народи ж, політики і держави, як вони вважають, відіграють у цьому протиборстві другорядну роль і є, фактично, маріонетками диявола в його боротьбі проти Бога.

З метою більш глибокого вивчення поглядів представників зазначених протестантських конфесій з проблеми війни, висвітлюється їхнє ставлення до морального боку застосування військової сили, розуміння ними справедливих і несправедливих війн. Тільки свідки Єгови у цьому питанні лишаються на позиціях беззаперечного засудження будь-якої війни, що відбувається у людському суспільстві і вважають справедливою лише ту війну, яку, на їх думку, Бог веде проти диявола. Водночас багато представників інших протестантських конфесій вважали і зараз вважають, що агресор, який спустошує міста і села підлягає не лише моральному осуду, але й покаранню за допомогою військової сили, оскільки, даруючи йому, ми тим самим стаємо співучасниками його злочинності. А війну, що має своєю метою захист Батьківщини, вони розуміють як благородну справу спасіння й захисту свого народу. Протестанти, які вважають доречним застосування військової сили для захисту життя людей, обґрунтовують свою позицію цілим рядом біблійних установок, що не звільняють християн від необхідності захисту Вітчизни, виконання інших громадянських і патріотичних обов'язків.

Однак, вивчивши матеріали, які стосуються цього питання, дисертант дійшов висновку, що в теології війни і миру протестантських церков в останні роки відбулися помітні зрушення в бік засудження будь-якої війни. Соціологічні дослідження засвідчили, що переважна більшість віруючих-протестантів вважає всі без винятку війни аморальними, несправедливими.

З проблемою війни нерозривно пов'язана проблема миру. Мир у сучасній протестантській мирології уявляється гармонією, яка має наступні складові: по-перше, мир духовний, тобто мир між людиною і Богом; по-друге, внутрішній мир, або мир в нас самих; по-третє, мир між людьми.

У дослідженні робиться висновок, що для послідовників протестантських течій мир означає насамперед згоду із Богом, яка ґрунтується на міцній вірі; що така віра, на їх думку, принесе душевний спокій і стане запорукою мирних взаємин між людьми.

У другому розділі "Вплив сучасних суспільно-політичних процесів на еволюцію усвідомлення віруючими проблем війни і миру" розкривається характер змін, які відбулися у розумінні протестантських теологів щодо шляхів зміцнення миру, у ставленні сучасних протестантських конфесій до миротворчої діяльності, до об'єднання своїх зусиль із світськими громадянськими організаціями і державними інституціями.

В дослідженні вказується на те, що переважна більшість протестантських релігійних об'єднань в особі їхніх лідерів і послідовників віровчення нині усвідомлюють, що взаємозалежність у сьогоденному світі набрала глобального характеру і не уникають участі у вирішенні загальнолюдських проблем. Звертається увага на деякі загальні риси, яких набули за нових умов виступи на захист миру більшості сучасних протестантських конфесій: рух за мир став більш масовим; носить міжнародний характер; сучасні протестантські церкви виступають не лише частиною загальнохристиянського або загальнорелігійного руху, а у спілці зі світськими миролюбними силами; при вирішенні практичних питань протестантські релігійні об'єднання нерідко використовують світські наукові розвідки і загальноживані у миротворчому русі форми роботи.

У дисертації робиться висновок про те, що попри визнання слабкості і гріховності людини, а також необхідності пошуку особистого примирення з Богом як найважливішої передумови досягнення миру, служители євангельських християн-баптистів і християн віри євангельської на сучасному етапі закликають своїх віруючих не просто до спокути. Вони дають установку на активізацію послідовниками своїх релігійних громад справи підтримання миру, однозначно закріпивши при цьому за Богом виключно миротворчі функції і визначивши практичну участь в миролюбних акціях богоугодною справою. Крім того, разом із адвентистами сьомого дня, вони пропонують наступні напрями діяльності стосовно досягнення міцного миру: сприяння єдності поміж народами; розширення контактів, які здатні

долати бар'єри; підвищення духовного потенціалу суспільства і його посвяти Божим ідеалам; прагнення до взаєморозуміння; посилення праці по вихованню в людях почуття відповідальності за збереження миру.

У дисертації відзначається, що все це треба розглядати лише як вибір згаданими церквами найбільш раціональних на даний момент засобів вирішення глобальних проблем, але зовсім не як корективу засад віровчення. Служителі баптистів і п'ятдесятників твердо і послідовно вчать віруючих, що лише у молитві виникають духовні можливості, які дозволяють піднятися над національними бар'єрами і політичними відмінностями. Що стосується адвентистів, то вони пов'язують свої надії на мир не просто із вірою в Бога, а витрактують проблему в контексті християнської есхатології, вбачаючи можливість її розв'язання лише шляхом особистого втручання Христа у справи народів землі після його другого пришествя.

У дисертації робиться закінчення про те, що не всі протестантські релігійні об'єднання виступають за активну участь віруючих у миротворчій діяльності. Так прибічники Союзу церков ЄХБ і частина адвентистів вважають неприпустимими для своїх послідовників будь-які акції у співдружності із громадськими організаціями, поаяк для них це є завуальованим втручанням у політику, а будь-яка політична діяльність, на їхню думку, сіє в людських душах, які не захищені "Божим щитом", зерна спустошення.

Ще більш категоричні в своїх судженнях про шляхи досягнення миру свідки Єгови. Їх теологія війни і миру ґрунтується на теократичній концепції, підґрунтям якої є теодицея /боговиправдання/ і утвердження всесвітнього суверенітету Бога Єгови. Есхатологічні складові цієї теології: одвічне суперництво диявола і Єгови, в основі якого лежить "спірна проблема" - хто є всевишнім і хто володітиме світом. Поскільки вся історія людства розвивається в руслі цієї "спірної проблеми", то все, що виходить за межі добра і пов'язане зі злом /а отже і війна/, є діянням злої демонічної сили /диявола/, яка прагне знеславити джерело добра /Бога Єгову/. Тож виправдання знеславленого імені Єгови - серцевина теократичної теології цієї конфесії. Проблеми війни і миру - це проблеми, які можуть бути вирішені лише шляхом утвердження всесвітнього су-

веренітету Бога Єгови, а отже богооправданням в результаті вирішення " спірної проблеми" на користь Бога.

В теократичній концепції свідків Єгови встановлення миру на землі пов'язується зі знищенням зла /диявола, керованої ним нинішньої злої "системи речей"/ і оправданням Бога в апокаліптичній війні Армагеддон. Всі зусилля людства вирішити проблеми війни і миру у світлі цієї теократичної концепції розцінюються як нереальні, більше того, як такі, що суперечать всесвітньому суверенітету Єгови і його плану щодо шляхів знищення зла і торжества добра, тобто встановлення царства Божого на землі.

Після розгляду впливу сучасних суспільно-політичних процесів на еволюцію усвідомлення віруючими питань війни і миру, в дослідженні робиться висновок про те, що у свідомості більшості послідовників сучасних протестантських конфесій домінуючим є переконання в необхідності досягнення разом з усіма людьми доброї волі миру без війн і зброї. Сучасна мирологія протестантизму /за виключенням окремих конфесій і консервативних груп віруючих у тих чи інших протестантських церквах/ базується на переконаності, що шлях до врятування людства від самознищення пролягає через послідовне знищення ядерної зброї, а у перспективі також всієї зброї, що являє собою загрозу для людей. Досягнення цієї мети відсуває на другий план мотиваційне підґрунтя участі у миротворчому русі, рушієм якої виступає і усвідомлення необхідності реалізації Божественного закону, і усвідомлення належності до людської спільноти, якій загрожує тотальне винищення. Отже в дисертації робиться істотний висновок: мирологія сучасного протестантизму /за винятком свідків Єгови/ еволюціонує у напрямі пріоритету загальнолюдського над вузькоконфесійним. Важливо, що своїми активними миротворчими зусиллями віруючі протестантських церков у співдружності зі всіма людьми доброї волі наближають людство до встановлення на землі надійного миру.

У третьому розділі "Характер і напрями реалізації теологічних концепцій патріотизму і громадянськості в соціальній практиці сучасного протестантизму" головну увагу приділено дослідженню розуміння послідовниками сучасних протестантських

конфесій патріотизму і громадянськості, а також відношенню протестантських церков і їх послідовників до військової служби.

В дисертації відзначається, що в більшості з досліджуваних протестантських конфесій тлумачення поняття "патріотизм" близьке чи ідентичне його світському розумінню, тобто містить в собі почуття любові до своєї земної Вітчизни. Особливість же протестантського розуміння патріотизму полягає в тому, що воно преломлюється через приєму віри в Бога, чи очікуване пришестя Ісуса Христа.

Ставлення послідовників протестантизму до патріотизму нерівнозначне зв'язане з громадянським розумінням завдань, що стоять перед державою і готовністю до виконання її законів. Якщо євангельські християни-баптисти, адвентисти сьомого дня і більшість п'ятдесятників вважають, що християни повинні сумлінно виконувати закони країни й не можуть відокремлюватись від життя свого народу, то інших позицій в цього питання притримуються прихильники Союзу церков ЄХБ, деякі групи п'ятдесятників, адвентисти-реформісти та свідки Єгови. Виконуючи закони, що регулюють діяльність в тих сферах, які, з їхньої точки зору, не торкаються віровчення, вони в той же час ухиляються від активної участі у державних справах. Представники даних конфесій вважають Ісуса Христа і його ранніх послідовників зразком відокремленості від "цього світу" і впевнені у тому, що для прямуєчих цим шляхом є можливість зберегтись від притаманних світові пороків.

Після вивчення ставлення сучасних протестантських церков і релігійних об'єднань до такого важливого громадянського обов'язку, яким є військова служба, робиться висновок, що це ставлення є складним, і суперечливим.

Служителі євангельських християн-баптистів, адвентистів сьомого дня та більшості п'ятдесятників підводять членів своїх громад до думки про необхідність разом з усіма членами суспільства, "приймати на себе тягар випробувань" /в тому числі воєнних/, що випали на державу, залишаючись при цьому вірними ідеалам своєї віри. Відмова ж від військової повинності, на їх погляд, робить неможливим для віруючих перебування в суспільстві і державі. Майже не змінилася позиція цих церков після введення альтернативної

служби. Вони продовжують вважати військовою службою необхідною для християнського виконання громадянських обов'язків, корисною з точки зору розвитку фізичних і моральних якостей, потрібною кожній людині, яка бажає бути повноправним членом суспільства.

Інший підхід до питань військової служби у служителів, керівництв та послідовників цілого ряду протестантських об'єднань. А найбільш негативне ставлення до військової повинності у свідків Єгови, які вважають військовою службою сферою діяльності, що суперечить основам їхнього віровчення, нейтралітету до справ світських. Мотиви, з яких свідки Єгови заперечують військовою повинність, характерні також для адвентистів-реформістів, що розуміють буквально біблійну заповідь "не вбий", євангельську максиму "кесарево - кесарю, Боже - Богові", та ін. Дуже складний і суперечливий підхід до військової служби прихильників Ради церков ЄХВ і частини п'ятдесятників, у яких склався стійкий психологічний стереотип неприйняття військової присяги. Це зважає ім бути повноправними військовослужбовцями й захисниками Вітчизни.

Однак, виходячи з результатів соціологічних досліджень, в дисертації підкреслюється, що тільки 10,6% опитаних віруючих-протестантів займають категоричну релігійно-негативну позицію у ставленні до військової служби, а майже 90% - від військової служби не відмовляються, хоч і оцінюють, і ставляться до неї по-різному. Виходячи з цього, в дослідженні робиться висновок про необхідність створювати для віруючих-протестантів такі умови військової служби, щоб вона в їхніх очах не втрачала своєї привабливості; такий духовний, культурний, психологічний клімат у військах, який би не давав для послідовників протестантських та інших релігійних об'єднань морально-етичних сумнівів у ставленні до військового обов'язку. Тоді правом на відмову від військової повинності скористаються тільки ті віруючі, які згідно зі своїми релігійними переконаннями військовою службою дійсно нести не можуть.

У висновках дисертації підводяться підсумки дослідження, даються відповідні оцінки і рекомендації.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Еленський В.С., Залужний О.Г. Современное религиозное сектантство: динамика, процессы, тенденции. Выпуск 4. - К., общество "Знание", 1990 г. - 1 д.а.

2. Залужний О.Г. Эволюция христианской интерпретации проблем войны и мира. Пособие для занятий офицеров в системе общественно-государственной подготовки. Издание Мышанского учебного центра, г.Петриков, 1993 г. - 1,25 д.а.

3. Залужний О.Г. Проблемы войны и мира в сознании молодого верующего. Пособие по общественно-государственной подготовке для офицеров и прапорщиков. Издание Мышанского учебного центра, г.Петриков, 1993 г. - 1,5 д.а.

4. Залужний О.Г. Тенденції в есхатології свідків Єгови. //Тези теоретичної релігієзнавчої конференції "Глобальні проблеми сучасності і релігія". Чернівці, 3 березня 1989 р., 0,25 д.а.

5. Залужний О.Г. Сучасна протестантська мірологія /баптисти і адвентисти/ // Тези семінару "Нове мислення: релігія, церква, віруючі". Київ, 10 січня 1990 р., 0,25 д.а.

Підписано до друку І - 02 - 94 р.

Формат 60 x 84 /16

друк. арк. І. 1/2. Тираж 100 прим. Безплатно

зам. № 17. Друкарня НДМЦ.

AB 29.335

AB 29.335